

Van gunst naar recht... en terug?

Rudi Roose

Universiteit Gent – Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek

Studiedag “Van grondrechten naar privileges”

Vrijdag 13 juni 2025

Rudi.Roose@ugent.be

Opbouw

Een kleine achteruitkijkspiegel

De OCMW-wet als
conceptueel keerpunt

De (her)opleving van de
conditionalisering

De ontwikkeling van
tegennarratieven

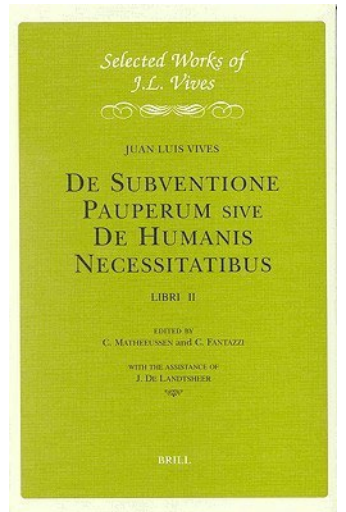
Een kleine achteruitkijkspiegel

Voorwaardelijkheid als oud idee

- *Grieken en Romeinen*
 - *Do ut des: ik geef opdat jij zou geven*
- *De Middeleeuwen (500-1500)*
 - Caritas – armen en ziekenzorg door de kerk – *Armoede als de wil van God – Gunst in ruil voor dankbaarheid*
 - *Steun leenheer in ruil voor volgzaamheid*

Voorwaardelijkheid als oud idee

- *Humanistische benadering (16de-17de eeuw):*
 - Meer wereldlijke benadering - Appèl aan de *lokale overheid* om initiatieven rond armenzorg te ontwikkelen - *cf. Jean Luis Vives*
 - ‘Goede’ (*kunnen niet*) en ‘slechte’ (*willen niet*) armen (*deserving and undeserving*) – *extern gedefinieerd!*

Voorwaardelijkheid als oud idee

- *Industriële revolutie (18de-19de eeuw)*
 - *De sociale kwestie: spanning tussen vooruitgangsbeweging en arbeidersbevolking die achter blijft*
 - Met als antwoord morele heropvoeding: ***burgerlijk beschavingsoffensief*** – *moraliteit als voorwaarde voor steun*
 - Maar ook opening naar andere ideeën: ***arbeidersbeweging***

Van gunst naar recht

- *Na de Tweede Wereldoorlog*
 - Uitbouw Belgische verzorgingsstaat
 - **1944: Sociaal Pact** - start uitbouw sociale zekerheid

Van gunst naar recht

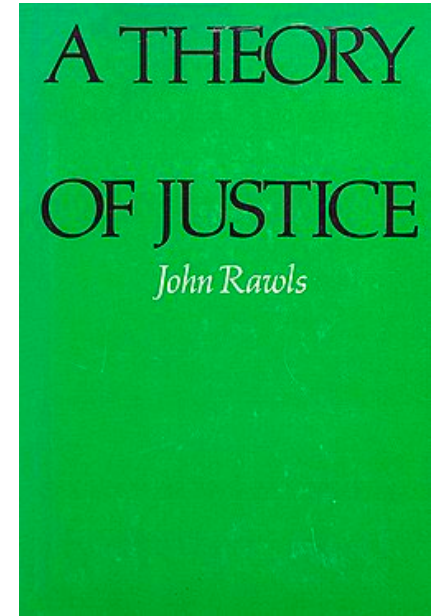
- Universele Verklaring inzake de rechten van de mens (1948)
- Europees Verdrag inzake de rechten van de mens (1950)
- Snelle ***verruiming*** en ***verdieping*** van de *mensenrechten*
 - *Eerste generatie*: de burgerrechten en politieke rechten
 - *Tweede generatie*: de sociale, economische en culturele rechten – sociale grondrechten – *cf. artikel 23 Belgische Grondwet 1994*
 - *Derde generatie*: recht op participatie, recht op duurzame toekomst, ...
 - Met aandacht voor specifieke groepen: kinderen, mensen met een beperking, ...

De OCMW-wet als conceptueel keerpunt

De oriëntatie van de verzorgingsstaat

- *Historisch drie sociaal politieke doelstellingen achterliggend aan sociaal beleid*
 - Normhandhaving
 - Arbeidsmarktactivering
 - **Na de 2de wereldoorlog: *Menselijke Waardigheid***

De oriëntatie van de verzorgingsstaat

- OCMW-Wet 1976
 - Van *gunst naar recht op maatschappelijke dienstverlening*
 - Menselijke waardigheid: van objectief naar *intersubjectief*
- Menselijke waardigheid niet extern gedefinieerd maar dialogisch, in context
- Verantwoordelijkheid niet extern gedefinieerd maar opgevat als “*the ability to respond*”
- *Rechtvaardigheid: inspiratie Rawls en “de sluier der onwetendheid” in het “experiment van de originele positie”*

De codering van een maatschappijproject

- *Recht op ondersteuning **voorbij de empathie!!!***
 - *Notie van **DESERVING** verandert*
- *Balans van voorwaardelijkheid dus in vraag gesteld: ‘**mutual obligations**’ als **codering van een maatschappijproject***

De codering van een maatschappijproject?

- Maar ook: OCMW wet als ***conceptuele utopie***
 - Slaat snel dicht door druk op de verzorgingsstaat
 - Cf. actuele discussies over verzorgingsstaat als kolonialistisch project
 - Realisatie in de praktijk ?

De (her) opleving van voorwaardelijkheid

Verzorgingsstaat in crisis

- Kantelmoment: eerste oliecrisis 1973
 - Vertraagde groei na golden sixties, overgang van industrie naar diensten, globalisering
 - Stijgende werkloosheid, oplopende sociale uitgaven
- Economische ontwikkelingen en sociaal-demografische veranderingen
 - Cf. Actueel vergrijzing, vluchtelingensituatie, klimaatcrisis, ...

Nieuwe sociale kwestie

- Sinds jaren 1990: nieuwe sociale kwestie (Rosanvallon)
 - Moeilijke inschakeling van laaggeschoolde groepen in de arbeidsmarkt
 - Superdiversiteit (Vertovec) en sociale cohesie vraagstuk
 - Duurzaamheidsvraagstuk
- ***Sociale kwestie = vraag naar solidariteit en standhouden verzorgingstaat***

Verschuiving concepten verzorgingstaat

- Van verzorgingsstaat naar activerende verzorgingsstaat...
- Naar actieve welvaartstaat/sociale investeringsstaat...
- Naar participatiesamenleving: *vermaatschappelijking* van zorg en welzijn

Groeiende voorwaardelijkheid

PATRICK
JANSSENS
VOOR WAT
HOORT
WAT
NAAR
EEN
NIEUW
SOCIAAL
CONTRACT
DE REZIGE BIJ ANTWERPEN

- Strengere activeringsvereisten voor werklozen
 - Invoering van het *activeringsdiscours* vanaf de jaren 1990
- Re-integratie van leefloners
 - Impact Zwarte Zondag 1991
 - Leefloonwet (1993 - in 2002 hervormd tot het “recht op maatschappelijke integratie”) gekoppeld aan contract

Groeiende voorwaardelijkheid

- Inburgeringsbeleid Vlaanderen (vanaf 2003):
 - Inburgering wordt verplicht voor bepaalde groepen nieuwkomers
- Strengere voorwaarden in andere domeinen
 - Kinderbijslag / Groeipakket (na regionalisering):
 - Sociale huisvesting
 - Zorg en welzijn
- Disciplineren en responsabilisering: ***welvaartchauvenisme en denizens (Turner)***

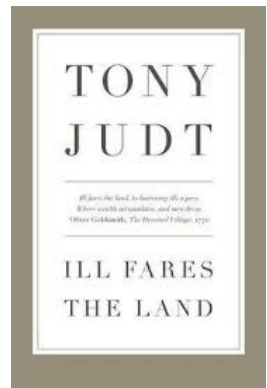
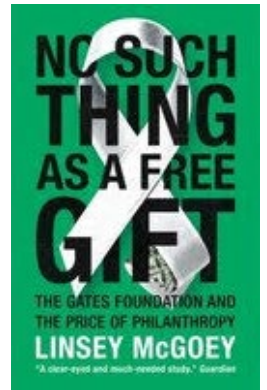
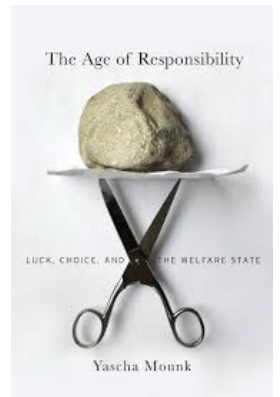
Sociaal Europa?

- EU: focus op economie in plaats van sociaal beleid
 - Het Europese werkgelegenheidsbeleid: vanaf 1997 werd *welfare conditionality* meer zichtbaar in het Europees beleid
 - De Lissabonstrategie (2000): economische groei, sociale cohesie en werkgelegenheid. nadruk op activering en individuele verantwoordelijkheid
 - Europa 2020-strategie (2010): sterk ingezet op het terugdringen van armoede en werkloosheid via activerend beleid en structurele hervormingen van de sociale zekerheid

Deserving en undeserving

- Neoliberalisme en neo-managerialisme (New Public Management)
- Mutual obligations? Vooral focus op *eigen verantwoordelijkheid*, vooraf gedefinieerd ipv *'the ability to respond'*
 - Cf. discussie werkloosheid 55+
- Heropleving *burgerlijk beschavingsoffensief* en neo-filantropie
- Terugkeer 'oude' denkbeelden begin 20ste eeuw?

Naar een strafstaat?

- Sanctionerend beleid in een strafstaat?
 - Cf. recente regeerakkoorden
 - Cf. defensiestaat

><

- Terwijl voorwaardelijkheid en sanctioneren niet ‘werkt’: belang van **ondersteuning!!!**

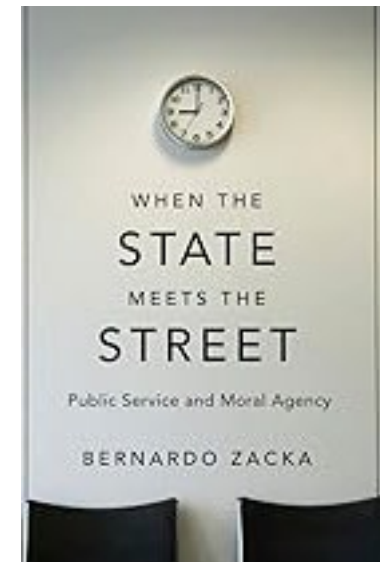
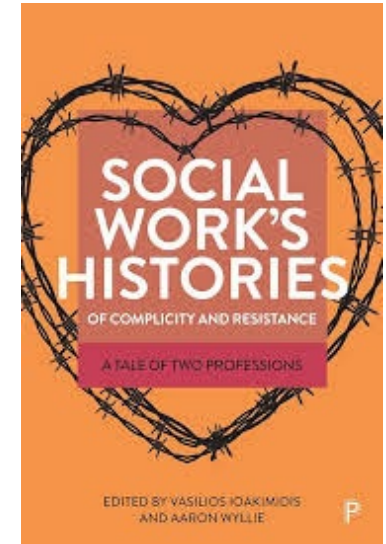

Druk op meest kwetsbaren en op professionals

- Verhaal van eenzijdige voorwaardelijkheid wijst steeds op negatieve effecten
 - Kwetsbare populatie dat discours van individualisering overneemt >< solidariteit
 - Uitsluitingsmechanismen wegen door of zijn uitgangspunt
 - Tekort aan ruimte voor ondersteunende praktijken gericht op ‘the ability to respond’: creaming en burnout
- ...

De ontwikkeling van tegennarratieven

*“We **staan** niet enkel in de file, we **zijn** ook de file”*

Ook een intern probleem

- Ontwikkeling van conditionalisering ligt niet enkel buiten het sociale domein
 - Groeiende conditionalisering in sociale praktijken
 - Verrechtsing in de praktijk
 - De verleiding van het progressief neo-liberalisme (krachtgericht, ondernemend, co-creatief,)
- ...

Uitdagingen voor sociale praktijken

- Vraag naar rol sociale praktijken = vraag naar ***kritische houding*** t.a.v. dominante logica's van voorwaardelijkheid

De zoektocht naar verzet en politisering

Verzet	Open	Stil
Actief	Protest ... 	Kameleonnen Negeren ...
Passief	Exit Psychologiseren	Humor Cognitieve vlucht (DEFENSIEF) ...

Uitgeleide: 5 Gramsciaanse strategieën

- Analyse van dominante denkbeelden, ook in onze eigen praktijk
- Taal als creërend: rechten/burgers!
- Netwerkvorming
- Collectivisering en sociologische verbeeldingskracht
- Politisering

Success!